

PARTICULARITĂȚILE TEXTULUI LITERAR: TIPOLOGIE ȘI STRUCTURĂ

Tatiana CIORBA-LAȘCU

Catedra Limbi și Literaturi Străine, UST

Rezumat. Articolul tratează problematica definirii textului, îndeosebi a textului literar, particularitățile și structura lui. Totodată, în articol sunt prezentate diferite abordări teoretice ale textului și diverse clasificări propuse de lingviști.

Cuvinte-cheie: text, gen, secvență, liric, epic, dramatic, coerență, coeziune.

Abstract. The article deals with problems of defining the text, namely the literary text, its peculiarities and structure. In the same time there are presented different text approaches and various classifications made by linguists.

Key-words: text, genre, sequence, lyrical, dramatic, coherence, cohesion.

Definițiile textului sunt într-un număr impresionant și se axează pe principalele caracteristici ce au devenit ele înșele concepte de referință în științele limbajului, de exemplu, celebra formulă derrideană *Il n'y a pas de hors-texte*. Cea mai importantă dintre toate însă, se pare, a rămas problema „granițelor” (limitelor) textului. Textul ca produs semiotic se caracterizează, din punct de vedere sintactic – prin coeziune, din punct de vedere semantic – prin coerență, din punct de vedere pragmatic – ca sens în acțiune [13]. Pentru Julia Kristeva, textele sunt întotdeauna „gravide” de sensuri și, deoarece textul ia ființă și este perceput numai ca intertext, despre text ca unitate autonomă nici nu poate fi vorba. Iar pentru postmoderniști, „textul este înaintare, adaos la adaos, nu are început și sfârșit. Textul înaintează dinspre mine și înspre mine, eu sunt un punct de continuitate în text” [7].

Pentru a examina problematica textului și, ulterior, cea a textului literar, este important să se țină cont și de perspectiva tipologiei textuale. Teoreticienii și practicienii, care abordează problematica tipologiei textelor, se înscriu într-un curent clasificatoriu, care a crezut posibilă stabilirea unor mari categorii, relativ stabile, de texte. Primele tipologii de texte s-au dezvoltat în spațiul abordărilor structuraliste. Aceste clasificări au avut un impact considerabil asupra dezvoltării poeziei și a semioticii, a cercetărilor asupra argumentării și explicației, asupra dialogului și a conversației [8].

Astfel, putem menționa tipologiile lingvistice propuse de către E. Werlich, R. De Beaugrande, W. Dressler, B. Combette et alii. E. Werlich identifică cinci mari tipuri de text: *narațiunea, descrierea, expunerea, argumentația și instrucția* [1, p.39-43]. În această ordine de idei, J.-M. Adam elaborează o teorie a secvențelor și distinge *secvențe narative, descriptive, explicative, argumentative și dialogale* [2].

Tipologia secvențelor propusă de savantul francez a fost acceptată de către un număr impunător de cercetători și aplicată frecvent, pentru că respectă criteriul omogeneității și este foarte funcțională [8].

Există mai multe cauze care fac dificilă clasificarea textelor: multitudinea criteriilor tipologice; incapacitatea tipologiilor de a reflecta diversitatea textelor atestate, ceea ce are drept consecință multiplicarea excesivă a tipurilor de texte; inexistența unei omogeneități intratextuale în favoarea unei dominante textuale, fapt ce se explică prin caracterul politipologic al textelor. În didactică au fost vehiculate următoarele clasificări în funcție de criteriile adoptate. Această clasificare este reprezentată în figura 1.

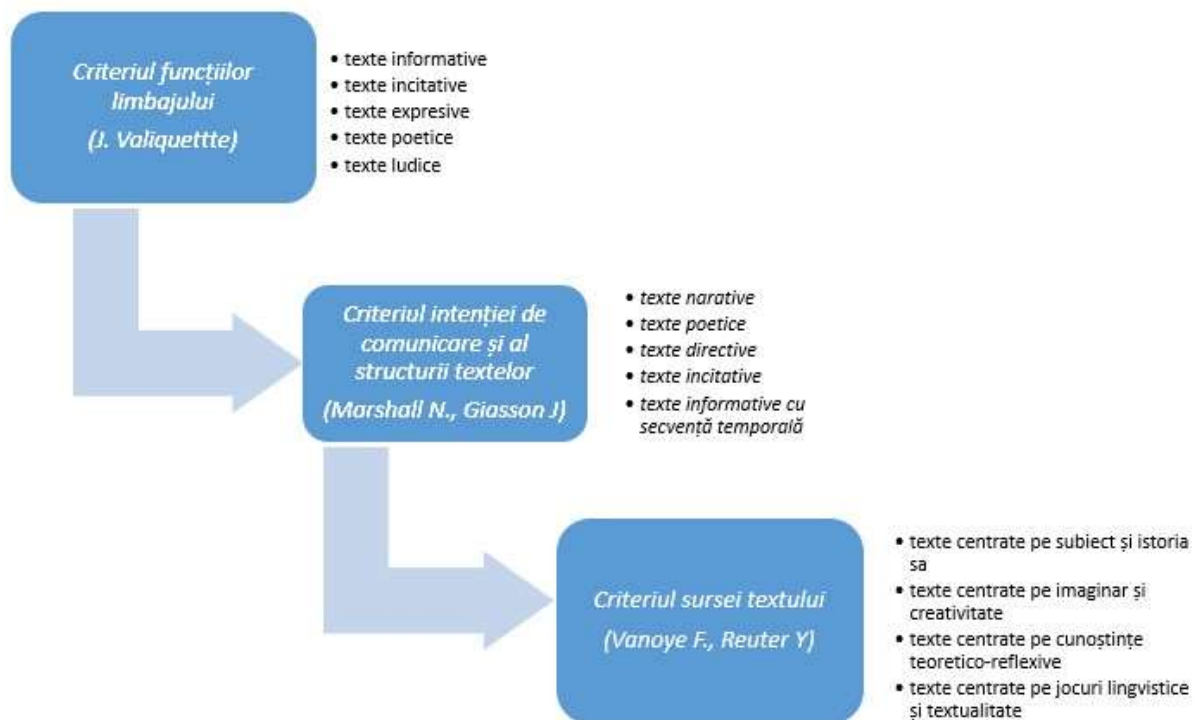

Figura 1. Clasificarea textelor în funcție de criterii

P. Cornea identifică texte *referențiale* (informative, științifice, în care referentul este realitatea convențională și în care se folosește un limbaj denotativ), *autoreferențiale* (textele poetice, în primul rând, care sunt preponderent narcisice și nu trimit la exterioritate și sunt bazate pe metabole), *pseudo- și transreferențiale* (magice, religioase, dar și textele literare, în care referentul este o construcție imaginară și se folosește un limbaj conotativ și simbolic) [8].

O categorie aparte de texte este constituită din textele literare, mai precis din textele literaturii. Textul literar este un caz particular de utilizare a limbajului în comunicare.

Definirea textului literar și/sau perceperea unui text ca fiind literar depind de modul în care este concepută literatura. Definirea literaturii din perspectivă estetică presupune asocierea dintre ideea de text și cea de frumos, de unde rezultă termenul *literatură frumoasă*, sau dintre cuvânt și artă, de unde rezultă termenul și noțiunea de *artă a*

cuvântului sau artă al cărei material este limba. În ambele cazuri, sensul noțiunii de literatură este asociat cu cel de text literar sau de operă literară.

Se conturează astfel o accepțiune „purificată” a literaturii, care nu mai admite în sfera ei decât o categorie relativ restrânsă de texte special create în scop artistic și care prezintă trăsături specifice, ce le deosebesc de toate celelalte texte. G. Genette (1994) le numește texte cu literaritate constitutivă. Textul literar se izolează acum, fapt ce permite să fie considerat în sine, ca o entitate autonomă, care nu are alt rol decât acela de a fi literatură. Textul încetează să mai fie privit ca actualizare a unui mesaj într-un proces intersubiectiv de transmitere de informație. El se instituie ca obiect autonom, autotelic și auto-suficient, nu se reprezintă decât pe sine (este autoreflexiv), nu transmite informație de la o sursă emitentă, ci produce informație dacă este accesat de către un cititor [14].

Abordat ca operă estetică, textul literar are următoarele caracteristici redate în Fig.2:

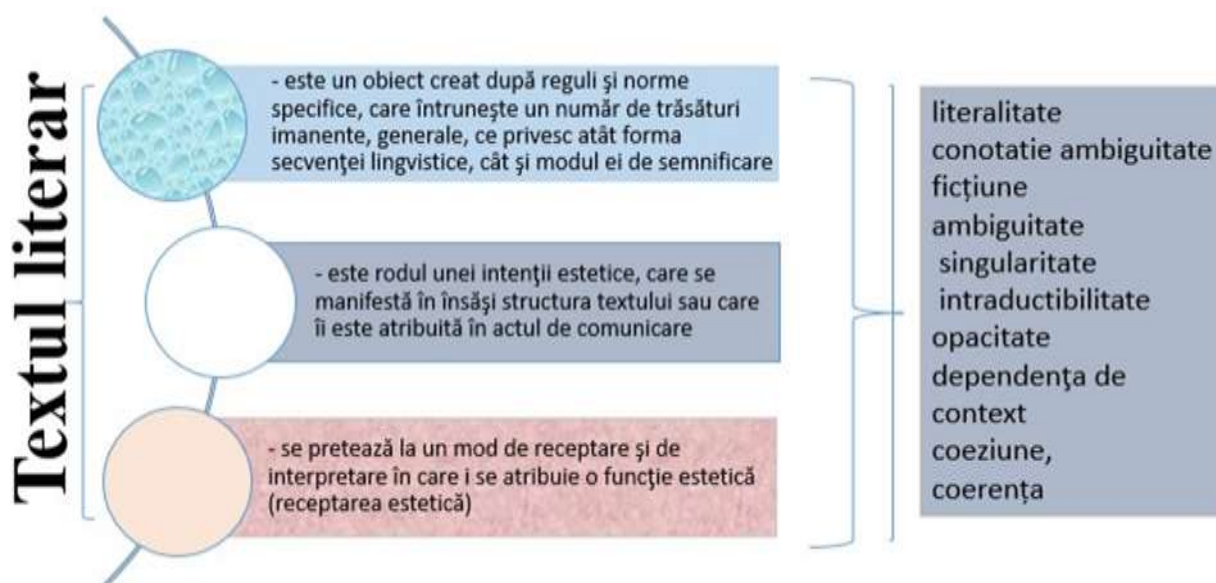

Figura 2. Caracteristicile textului literar

Multe dintre definițiile textului literar (i. e. operei literare) includ ca trăsătură fundamentală modul în care este selectat, utilizat, transformat, organizat limbajul în forma expresiei lingvistice. Este vorba, așadar, de trăsături imanente, care definesc un tip de text prin elementele și prin modul în care este construit. Sunt puse în discuție criteriile lingvistice după care se identifică un text ca fiind literar, prin diferență față de textele non-literare.

Textul literar se diferențiază de textele non-artistice prin referentul ficțional autonom în raport cu realitatea obiectivă, prin degrevarea limbajului de scopurile pragmatice, substituite de finalități estetice, prin constituirea nivelurilor multiple de semnificare și a contextului comunicațional care presupune cooperare între actanții comunicării artistice, „conducând spiritul de la aspectul cognitiv, rațional, la cel al reprezentării, al sensibilizării [...], cultivând ambiguitatea și antrenarea receptorului într-o participare la problematizarea situațiilor prezentate” [10].

P. Ricoeur (1995) oscilează între text și termenul (tradițional în estetică) de operă, cel din urmă incluzând și ideea de producție, adică de acțiune de impunere a unei forme materiei, și ideea de funcție. În felul acesta, opera este caracterizată, mai întâi, ca secvență mai lungă decât fraza, care suscită o problemă nouă de comprehensiune, referitoare la totalitatea finită și închisă pe care o constituie opera ca atare. Esența textului literar trebuie căutată mai întâi la nivelul semantic, mai precis, în modul în care opera este (se lasă) înțeleasă, i se conferă un sens în procesul creației, respectiv, și, mai ales, în procesul receptării.

Opera este, în primul rând, text, un text care se caracterizează, din punctul de vedere al receptării, prin aceea că pretinde un mod special de comprehensiune.

Am putea spune că opera literară înseamnă mai mult decât textul. Sarcinile de înțelegere a textului, chiar independente ca sens de dispoziția individuală a cititorului, devin acte de lectură prin transferul diferitelor modele de lectură ale textului. Virtualitatea operei literare reiese din natura sa dinamică și, ca revers, este pre-condiție pentru efectele pe care opera le reclamă dinainte [6].

Textul literar nu este decompozabil semantic, sensul lui nu este reductibil la suma sensurilor părților care îl compun. Din categoria textelor literare fac parte opere literare aparținând *genului liric, epic sau dramatic* ilustrate de figura 3.

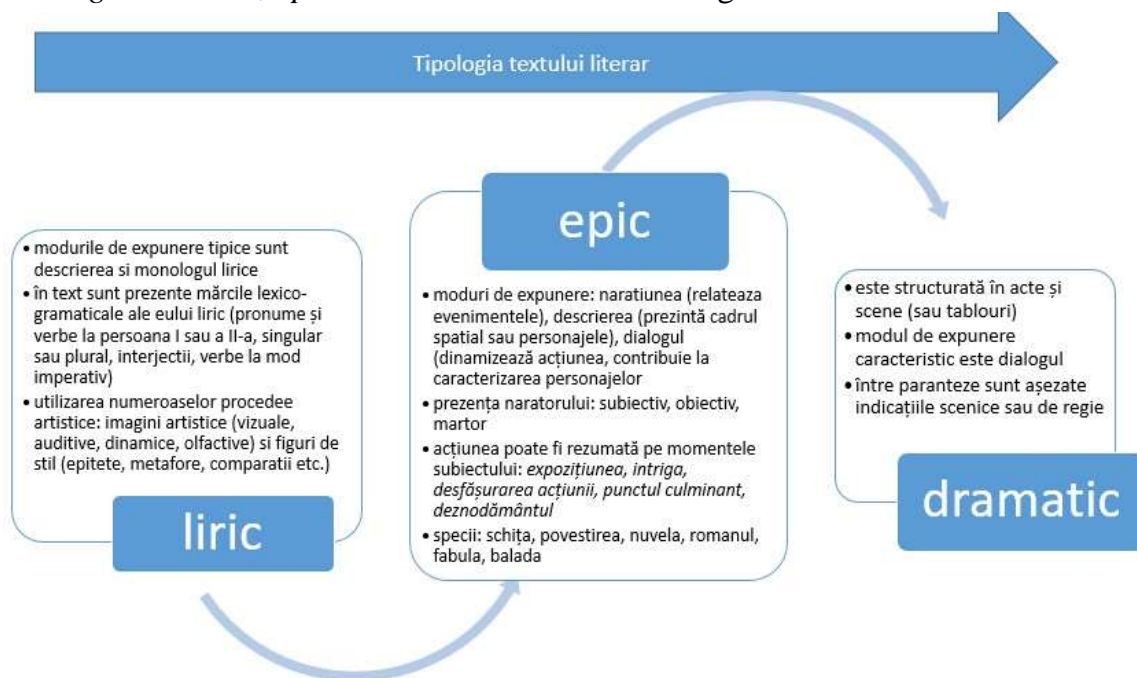

Figura 3. Tipologia și caracteristicile textului literar

Opera lirică este opera literară în care autorul își exprimă gândurile și sentimentele în mod direct, utilizând numeroase procedee artistice (imagini artistice și figuri de stil).

Opera epică este opera literară în care mesajul este transmis în mod indirect, prin intermediul personajelor, naratorului și a acțiunii [3].

Speciile genului epic sunt: *nuvela, schița, basmul, romanul, fabula*

Opera dramatică este opera care a fost scrisă cu scopul de a fi interpretată pe scenă. Preocuparea pentru identificarea tipurilor (genurilor) specifice de texte literare nu se limitează la invariantele verbale, adică la modelele de organizare a formei fonetice și lexicale în secvențe cu o sintaxă și o semantică proprii. Trăsături comune mai multor texte au fost identificate și la alte nivele constitutive. Aceste trăsături sunt interpretate azi drept reguli generative sau ca modele de organizare a discursului.

Referindu-se numai la formele verbale ale textualității, R-A. De Beaugrande și W.U. Dressler au definit textul ca pe o „întâmplare comunicațională care satisface următoarele criterii interdependente: de coeziune și de coerență. Acestea două sunt pe larg analizate de către lingvistica textuală ce are ca obiect de studiu felul în care frazele formează un text.

Bibliografie

1. Adam J.-M. Quels types de textes? In: Le français dans le monde. Paris: Hachette/Larousse, 1985. n° 192.
2. Adam J.-M. Les textes: types et prototypes. Paris: Nathan Université, 2001. 290 p.
3. Bal M. Naratologie: Introducere în teoria naratiilor. Toronto: Universitatea din Toronto Press, 2009.
4. Beaugrande R-A, Dressler W.U. Introduction to text linguistics. Londres: Longman, 1981. capitolul I. apud. Dominique, Maingueneau. Les termes clés de l'analyse du discours. Paris: Éditions Seuil, 2009.
5. Bidu-Vranceanu A., Calarasu C., Ionescu-Ruxandoiu L. Dicționar de științe ale limbii. Editura Nemira, 2005. ISBN: 973-569-762-9.
6. Costea O. Aspecte ale receptării textului literar în școală. București, 2006.
7. Gherasim A., Cara N. Teoria textului. Antologie. CEP USM, 2008.
8. Guțu S. Textul și actualizatorii lecturii lui multiple în limba franceză contemporană. 621.06 –Teoria Textului; Analiza Discursului; Stilistică (limba franceză), teza de doctor in filologie. Chișinău, 2016, C.Z.U.: 811.133.1'255.4(043.3).
9. Marshall N., Giasson J. In: Pamfil A. Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise.
10. Pârveu B. Dicționar de genetică literară. 973-611-340-X, 2005.
11. Valiquette J. Les fonctions de la communication, au coeur d'une didactique renouvelée de la langue maternelle. Québec: Gouvernement du Québec, ministère de l'Éducation, Service de recherche et expérimentation pédagogique, 1979.
12. Vanoye F., Reuter Y. In: Pamfil A. Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise.
13. Ungureanu E. Intertext și hypertext: Studiu semiotico-lingvistic. CZU.:811.135.1:004.55(043.2). Chișinău, 2017.
14. https://archive.org/details/Alina_PamfilLimba_Si_Literatura_Romana_In_Gimnai